

Kentle Uzlaşma Çabası olarak Mimarlık : A Tasarım'ın Deneyimleri

Doç. Dr. C. Abdi GÜZER
ODTÜ Mimarlık Bölümü

Mimarlığın ve yapılı çevrenin asal bir yatırım ve tüketim alanı olarak öne çıkması ve bu yatırım alanının kazandığı ivme bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yeni yapı tipolojilerini, mimarlık ortamının alışkın olmadığı yeni yapı ve inşaat büyüklüklerini gündeme getiriyor. Hızlanan süreçler ve çeşitlenerek büyüyen yapılar mimarlık ofislerine yönelik yeni örgütlenme modellerini zorunlu kılıyor. Uzun yıllar Türkiye’de apartman dairelerini mekan tutan ve çalışan sayıları ağırlıklı olarak tek haneli rakamlardan oluşan mimarlık ofisleri büyümeye, kurumsallaşmaya başlıyor. Bugün Türkiye’de çalışan sayısı 40-50 kişiye ulaşan çok sayıda ofisten bahsetmek mümkün. Büyük ofisler bazı yeni olanaklar sunarken bir zorunluluk olarak öne çıkan standartlaşma tasarım sürecine yönelik bazı kısıtları da gündeme getiriyor. Öte yandan projelerin ulaştığı kentsel büyüklükler bir yandan yapılarla kısıtlı olmayan müdahale sınırlarını öte yandan ‘kentsel tasarım’ kavramının yerleşmesini getiriyor. “Büyük” projeler bir yandan sadece kendi ölçekleri ile sınırlı olmayan, kent ölçeğinde etkili olan yeni araştırmalara zemin sağlarken benzer biçimde yeni kentsel sorunların da kaynağı olabiliyor.

Ankara merkezli bir tasarım gurubu olan A tasarım gerek son yıllarda gerçekleştirdiği büyük ölçekli projeler gerekse bu projelerin kendi yapı ölçeği ile kısıtlı olmayan kentsel etkileri ile öne çıkan bir mimarlık ofisi. Ankara’da Eskişehir yolu aksında yer alan çok sayıda yeni kentsel servis alanlarının yanı sıra İstanbul başta olmak üzere ofisin gündeminde olan pek çok proje her şeyden çok bu kentsel nitelikleri ile baskınlık kazanıyor. A Tasarım ve kurucusu Ali Osman Öztürk’ün mimarlık ortamında tanınmaya başlaması ağırlıklı olarak alışveriş merkezi yapıları ile olmasına karşın son yıllarda yapı büyüklüğü ile kazanılan kentsel ölçekte dönüştürücü etkileri olan proje deneyimleri ofis için öncelikli bir araştırma alanına dönüşmüş durumda. Bu anlamda Armada, Panora gibi alışveriş merkezleri ile başlayan ve daha çok bu yapıların kentsel konum ve büyüklüklerine dayanan kentsel tasarım deneyimi daha sonra gerçekleştirilen TOBB Ekonomi Üniversitesi ya da Ulus MIA gibi projelerde bilinçli ve öncelik kazanan alternatif bir model denemesine dönüşüyor.

A Tasarımın kentsel ölçekle kurduğu ilişki ve projelerin kentselleşme süreçleri geleneksel kentsel tasarım projelerine göre kendine özgü bazı farklılıklar barındırıyor. Bu anlamda A tasarımın gerçekleştirdiği projelerin çoğu kentsel güçleri daha önce tanımlanmış bütüncül alanların tasarlanmasından çok ofisin biraz da tesadüfi olarak gerçekleştirdiği birbirinden bağımsız projelerin fiziksel yakınlığı ve zorlanarak oluşturulmuş ilişkilerinden kaynaklanıyor. Bir başka deyişle Türkiye’de hakim olan ve giderek merkezi kent alanlarında gerçekleştirilen mimarlığın önündeki en önemli engellerden birine dönüşen parsel ölçekli ve mülkiyete dayalı planlama olgusu bu bağımsız parsellerde yer alan yapıların birbirlerini tamamlayacak biçimde çözülmesi ile aşılmaya çalışılıyor. Eskişehir yolunda çok sayıda ve birbirine yakın konumda proje gerçekleştirme şansına sahip olan A Tasarım oluşmuş parsel bölünmelerini aşmak üzere Türkiye koşullarından ve belki de bu

nedenle çok özgün olarak nitelenebilecek bir modeli işlevselleştirmeye, birbirinden bağımsız tasarlanmış yapı parçaları ile kentsel bir bütünlük oluşturmaya çalışıyor.

A Tasarımın geliştirdiği parsel ölçeğinde kentsel ölçeğe geçme modelinin iki önemli örneği Armada İş ve Alışveriş Merkezi ve yakın çevresi ile TOBB Ekonomi Üniversitesi projeleri. Armada yapısında bir büyüme gündeme geldiğinde daha önce gerçekleştirilen alışveriş ve ofis yapısına eklenti yapmak yerine büyümenin ikinci bir alışveriş kütleli olarak ele alınması iki blok arasında kente açık bir yaya yolunun, bir rekreasyon alanının tasarlanmasına olanak veriyor. Üstelik bu yaya yolu sadece armada kompleksi ile sınırlı kalmayan gene aynı alanda ve armada yapısının kuzey bölgesinde aynı grup tarafından tasarlanan bir başka alışveriş ve iş merkezinin önüne kadar sürdürülüyor hatta bu kütlelerin içinde de bir iç sokak / atrium olarak devam ettiriliyor. Böyle bakıldığında grubun aynı bölgede tasarladığı pek çok yapının birbirine referans veren izlerle büyüdüğü, bağımsız mülkiyet parselleri arasında bir iletişim ve kentsel süreklilik oluşturulmaya çalışıldığı gözleniyor.

Benzer biçimde ele alınan TOBB Ekonomi Üniversitesi özel bir lise olarak kurulmuş olan Yükseliş Koleji'nin gerçekleştirildiği zaman diliminde kentin çeperi sayılacak bir alanda inşa edilen yapı kompleksinin satın alınarak yeniden değerlendirilmesi ile oluşturulmuş bir proje. Tasarımın başlangıç noktasındaki mevcut kompleks bir idari bina, bir derslik yapısı ve bunlara servis veren spor ve kültür yapılarından oluşuyor. 2000'li yıllara gelindiğinde gerek fiziksel koşulları gerekse mimari dil ve mekan anlayışı nedeni ile güncel beklentileri karşılamayan bu yapı stoku şüphesiz daha kapsamlı bir program ve yoğunluk öngören üniversite işlevi için de yetersiz kalıyordu. Bu saptamadan hareket edildiğinde proje kaçınılmaz olarak ikili bir kurgu üzerine oturuyor. Biryandan işlevsel ve anlamsal dönüşüme yönelik bir mimari dönüşüm projesi gerçekleştirilirken öte yandan ve paralel bir süreç olarak büyümeye ve kentsel anlam üretmeye yönelik bir gelişme ve kentsel tasarım projesi yasama geçiriliyor. Kentsel ölçekten başladığında ise TOBB projesi mevcut eğitim kompleksi, ona komşu olan, üniversite tarafından satın alınmış parseller ve mülkiyeti kamuda olan ancak kentin bu bölgesinde eğitim ve kültürün ağırlık kazanması ile dönüşüm geçirmesi olası olan alanların bir arada bir bütün olarak tasarlanması ile oluşuyor. Burada, daha önce de bahsedildiği gibi, Türkiye koşullarına özgü özel bir güçlük bu komşu alanların imar planında bağımsız alanlar olarak tanımlanmış olması ve alanlar arasındaki sürekliliğin kimi zaman fiziksel bir süreklilikten çok gücünü mimari kurgudan alan anlamsal bir süreklilik olarak oluşturulmak zorunda kalması. A Tasarım bu ölçekte hem tasarım araçlarını hem de mevcut yasal ve yönetsel zeminleri sonuna kadar zorlayarak bu sürekliliği oluşturmaya çalışıyor. Bir yandan komşu parseller bir master plan kurgusunun sürekliliği içinde ele alınırken öte yandan parçalar halinde yer alan kamusal açık alan ve çeper parseller bu süreklilik kurgusu gözetilerek düzenleniyor. Bu anlamda yaya ve araç dolaşım kurguları yerleşke ölçeği dışında kent ölçeğinde de çeşitli adaları birleştirecek hatta yakın çevredeki mevcut odaklarla (durak, alışveriş merkezleri, kongre merkezleri vs.) ilişkilenecek biçimde ele alınıyor. kültür işlevinin baskınlığı ve dönüştürücü etkisi gözetilerek bir araya getirilmeye, işlevsel, fiziksel ve anlamsal süreklilikler oluşturulmaya çalışılıyor.

TOBB Üniversitesi deneyimini bir özel bir örnek olarak öne çıkaran sadece kentsel ölçekte sunduğu tasarım çabası değil. Yerleşke mevcut bir yapı stokunun değerlendirilerek yeni bir işlev, program ve çağdaş bir mimarlık dili içinde yeniden anlamlandırılmasına yönelik olarak uç sınırları temsil eden bir araştırma niteliğinde. Özellikle yapı ölçeğine bakıldığında tasarımda öne çıkan geçmiş yapıların izlerini tamamen silen adeta bugünün mimarlık düşüncesi ile yeniden tasarlanmış yapılar sunan radikal bir dönüşüm. Aslında dönüşüm projelerinde orijinal yapıların izlerinin korunmasının asal bir değerlendirme konusu olduğu anımsandığında tartışmaya açık kalan bu tutum, orijinal yapıların nitelikleri ve dönüşümün ölçeği gözetildiğinde meşruiyet kazanıyor. Örneğin yalın ve tek koridorlu daha çok insani kolaylıklar üzerine kurulu bir dil kaygısı ile tasarlanmış olan orijinal derslik yapısı dönüşüm aşamasında salt taşıyıcı bir kurgu, bir arka plan olarak ele alınıyor, buna eklenen yeni bir blokla arasında bırakılan boşluk aracılığı oluşturulan mekan bir iç atrium olarak değerlendiriliyor. Öte yandan orijinal yapının mimari dil izleri doğrudan korunmasa da taşıyıcı sistem aks ve aralıkları yeni kurguyu oluşturan bir modülasyon altyapısı olarak kullanılıyor ve bu altyapı cephe kaplama ve bölünmelerinden asma tavan modülasyonuna bir çok bileşen ve ölçekte belirleyici oluyor. Eğitim bloğunun karşısında yer alan eski spor kompleksi ise eski işlevinin yansırı toplantı, sergi ve benzeri işlevlerle desteklenerek bir kültür ve spor kompleksine dönüştürülüyor. Bütün bu dönüşüm ve eklenmelerle oluşan nihai çevre çağdaş bir üniversitenin sahip olması gereken tüm işlevleri, insan ölçeğinde ve abartısız bir biçimde sunuyor. Ama burada daha önemli olan bu dönüşümün yapı ölçeğinde dil ve mekan zenginlikleri içerecek biçimde ve kentsel ölçekte yakın çevresini dönüştüreceği bilinci ile ele alınmış olması. Böyle bakıldığında TOBB deneyimi biryandan bir üniversite yapısı olarak öte yandan bir alternatif bir dönüşüm ve kentsel tasarım öyküsü olarak anlam kazanıyor.

Şüphesiz A Tasarım'ın son yıllarda gerçekleştirdiği yapıların sayısal çokluğuna ve bir bölümünün cephe giydirmelerine indirgenmiş mimari çıktılarına bakıldığında her şeyden çok karşı karşıya kaldığımız niteliksel bir çeşitlilik ve farklılık. Bu anlamda örneğin TOBB yapılarında gözlenen duyarlılık ve incelmışlik düzeyinin sürdürülebilir bir tutum olup olmadığı sorgulamaya açık kalıyor. Ancak öte yandan gurubun çalışmalarını özellikle kentsel ölçekte anlam kazanan bazı model denemelerine açık bir araştırma süreci olarak görmek de olası. Böyle bakıldığında A Tasarım Türkiye ortamında kendine özgü plan ve mülkiyet koşullarının zorlanarak kentsel ölçekte yeni sözler söylemenin sadece mimari araçlarını değil, örgütlenme ve bürokratik süreçlerini de içeren bir deneyim ortamını temsil ediyor. Burada beklenen ise biryandan bu denemelerin kentsel niteliklerinin daha çok öne çıkarıldığı, sürdürülebilir yaşam çevrelerine zemin hazırlayan alternatif bir modele dönüştürülmesi, öte yandan mimari ölçekte de, sayısal yoğunluğu azaltmak pahasına, yeni, araştırmacı ve deneysel sayılabilecek çalışmalar içine girilmesi.